

Den odlade mångfalden

EN INTERVJU MED JAN BENGTSSON

Ekologiskt Lantbruk har intervjuat Jan Bengtsson, professor i ekologisk miljövard på SLU och ledande forskare kring kopplingen mellan ekoodling och biologisk mångfald.

I förra numret av tidningen skrev vi att en bevarad biologisk mångfald kan vara bra inte bara i anpassningen till klimätförändringar, utan också för att säkra ekosystemens fortsatta förmåga att ta upp delar av våra utsläpp av koldioxid. Det vill säga att biologisk mångfald är bra för klimatet. Håller du med?

– Det finns inga bra belägg för det, även om det är fullt möjligt att det är så. Till exempel verkar det vara så att man kan få högre produktion i skogen om man har flera träddarter, utan att gödsla mera. Då verkar det som om man också kan få en högre kolfastläggning. Det lilla som är gjort pekar alltså i den riktningen, men det är ganska knepiga samband mellan de här sakerna där olika arter har olika effekt på kolfastläggningen.

– Däremot tror jag vi skulle kunna utnyttja den biologiska mångfalden för att öka produktionen. Blandskogseffekten är ett exempel. De ekologiska växtföljderna är ett annat. Olika arter gör olika saker i växtföljden och det utnyttjar man på ett in-

telligent sätt, det är den direkt nyttan av biologisk mångfald. Med större kunnsighet kan man sätta ihop inte bara rätt växtföljder utan också rätt sortblandningar. Forskningen är tyvärr eftersatt på det här området.

Du menar alltså att vi kan utnyttja mångfalden av våra odlade grödor på ett smartare sätt, men hur är det med den vilda mångfalden?

– Det är ju den andra nyttan av mångfalden. Har man en mångfald av naturliga fiender till skadegörare så har man också större chans att kontrollera skadegörarna. Men vi är rätt dåliga på att identifiera vilka arter det är som behövs. Vi har nyckelpigor, jordlöpare, spindlar, kortvingar, bladlusparasiter, och alla dessa har olika nischer och reagerar olika på förändringar i omgivningen. I olika situationer under olika år är det olika arter som gör jobbet. Därför behöver man mångfalden för att vara säker på att få en effekt.

– Jag brukar hävda att om man inte är fullständigt säker på att en art

Att kunna utnyttja ekoböndernas insatser i min forskning har varit ett privilegium, säger Jan Bengtsson, professor i ekologisk miljövard på SLU.

är onödig, till exempel smittkoppor, så ska man nog vara rätt så försiktig med att säga att man inte behöver den arten.

Vilken roll fyller dagens naturbetesmarker i att trygga mångfalden?

– Betesmarker fyller en stor funktion för mångfalden, även om en del av dem är mer museala än funktionella. Om vi går till en betesmark ute på Uppsalslätten så kan den vara oerhört fin och ha höga rekreativvärden och den bevarar ett antal arter, men det är inte alls säkert att den bidrar till ekosystemtjänster i omgivningen.

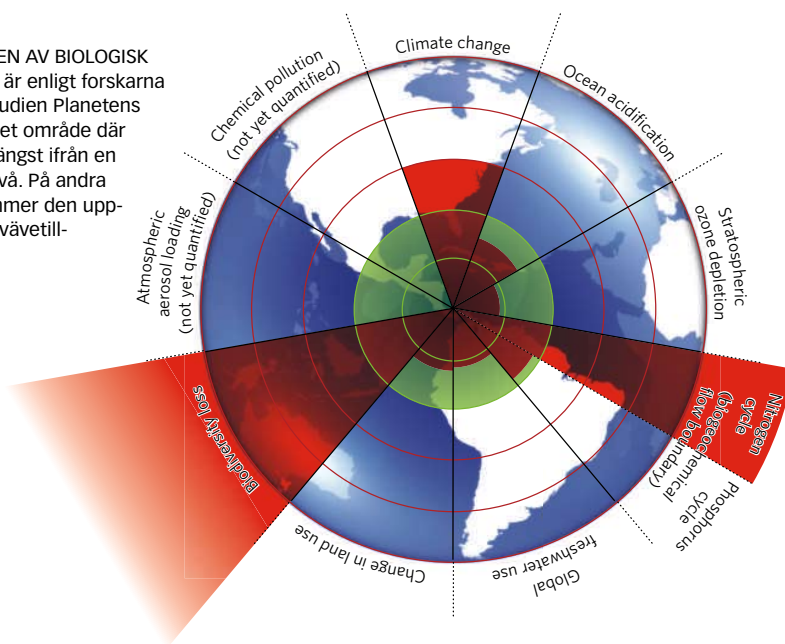
– Den här typen av betesmarker saknar kontakt med andra populationer i landskapet. Och det där är långsiktigt ganska ohållbart, speciellt om klimatet förändras. Därför skulle man behöva ha ett betydligt mera nätverksliknande landskap för att långsiktigt bevara mångfalden i landskapet.

Hur skulle det gå till?

– Det handlar mycket om att behålla kantzoner i odlingslandskapet, det vill säga de icke-utnyttjade delarna av åkermarken. Mark som vätter mot ett dike, mot en väg, helt enkelt de delar som inte plöjs. Det gäller att vara påhittig med kantzonerna, och inte lägga igen dem allt för mycket. Man kan till exempel så in blommande växter.

– Som lantbrukare gäller det också att vara uppmärksam, framförallt när man är ute i kanterna på sina marker. Vad är det som händer? Var bygger fåglarna bo? Alla de saker som man ser är viktiga i den dagliga

FÖRLUSTEN AV BIOLOGISK mångfald är enligt forskarna bakom studien Planetens gränser det område där vi ligger längst ifrån en hållbar nivå. På andra plats kommer den uppskalade kvävetillförseln.

skötsel. Är man inte stressad och uppmärksam, då kan man göra ganska mycket med små medel.

Är det inte dystert att se att utvecklingen i jordbrukslandskapet idag till stor del går i motsatt riktning, det vill säga kantzonerna försvinner och växtodlingen blir allt mer likriktad?

– Jo det är klart. Samtidigt finns det efter 15 års forskning saker som gör mig glad. Efter litteraturgenomgång och analys så vet jag att ekologisk odling har en högre biologisk mångfald. Jag kan försvara att ekologisk odling är en åtgärd som ger betalt i mångfald.

Så ekologisk odling är ett viktigt första steg?

– Nja, jag skulle väl säga att ekologisk odling är ett av flera möjliga första steg. Det som är intressant, och det är därför det har varit så kul att jobba med ekologisk odling, det är att många ekologiska odlare är uppfinningsrika och funderar rätt mycket på hur saker hänger ihop. Här finns en potential att utnyttja. Ekologisk odling är mer kunskapsintensivt än konventionell odling.

Vilken forskning tror du behövs för framtidens jordbruk?

– Framtiden kommer inte att vara överflöd på samma sätt som idag. Är det inte energi så är det fosfor, är det inte fosfor så är det mikrospårämnen. Då kommer man att behöva utforma betydligt smartare odlingssystem. Det enda alternativa odlingssystemet som vi har idag är ekodling, men utifrån ett forskningsperspektiv skulle det vara intressant att även testa andra system.

– Och mångfalden är bara en bit i det. Jag tror att det finns en koppling mellan produktion och mångfald som går åt båda hållen. Man skulle kunna hitta en punkt där man utformar landskapet för både biologisk mångfald, produktion, kolfastläggning och rekreation. Men det är fyra saker som ska optimeras samtidigt, vilket ju inte är så lätt.

OSCAR FRANZÉN

Hallå Johan Ununger, VD på Saltå Kvarn

Demetermärket som garanterar biodynamisk odling försvinner nu på Saltå Kvarns mjöl och gryn. Istället ska odlarna merbetalas för ökat kretslopp och fler miljöåtgärder.

Ska man se det här som Saltå Kvarns svar på KRAV's och Svenskt Sigills klimatmärkning?

Nej absolut inte. Vi gör det här för att det ekologiska lantbruket inte är färdigt, det är långt kvar till ett riktigt kretsloppsjordbruk. Förutom att våra odlare ska följa KRAV's regler ska gården nu också ha både djurhållning och spannmålsodling och på så sätt få in foder och gödsel i ett självförsörjande kretslopp av den modell som Östersjöprojektet BERAS tagit fram. Dessutom har vi ringat in ca 130 andra miljöåtgärder som odlarna kan välja mellan för att få mer betalt. Där har vi utgått från de gränsvärden som Johan Rockström m fl på Stockholm Resilience Center har tagit fram i Planetary Boundaries.

Var det nödvändigt med något nytt istället för Demetermärket för att det saknas biodynamiska odlare och ni har brist på råvara?

Ett av skälen kan man säga. Vårt miljömedvetande sa oss att det var bättre nytta att göra insatser för att öka kretslopps jordbruket istället för att försöka få fler att odla enligt de biodynamiska reglerna. Det pågår en utveckling hela tiden, och nu var det här viktigare. På våra importprodukter som frön, nötter, torkad frukt m m kommer vi att ha kvar Demetermärknigen.

Kommer produkterna att ha någon extra märkning?

Nej, inte på det här stadiet. Nu är det kommunikationen med odlarna som är viktig, att göra dem delaktiga. Vårt initiativ har mottagits mycket positivt och entusiastiskt. Det ger odlarna deras värdighet att bli uppmärksammade för sina kretsloppsgårdar och att de själva får avgöra vilka miljöåtgärder som passar den egna gården. Har vi inte lantbrukarna med oss så blir det inget alls av det här, primärproduktionen är grunden.

Men ni ska väl ändå kommunicera de nya mervärdena mot konsument på något sätt?

Vi jobbar inte med traditionell marknadsföring. Kretslopps-jordbruk är inget vi kan förklara medan Beck-filmen bryter i två minuter för reklampaus. Vi vänder oss till människor som vill veta något. Vi har Facebookgrupper och andra sociala medier, mindre nätverk. Självt har jag mängder av inbjudningar för att komma och berätta om det här bland viktiga opinionbildare och beslutsfattare. Kanske kan man på sikt tänka sig att vi går ut med någon Östersjö-märkning eller liknande, men det är inte det som är viktigt nu.

LENA KARLSSON